

PANDEMİDE KÜRESEL DURUM

Dr. Sarp Üner

Tıp Doktoru, Profesör, Lokman Hekim Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD

Özet

Küresel bir salgına dönüşen COVID-19'a bağlı dünya genelinde bir milyon nüfusta hasta sayısı 3 bin 514, hastalığa bağlı ölüm sayısı 115'e ulaşmıştır. Bu yazıda Eylül 2020 başı itibariyle Dünya Sağlık Örgütü bölgelerine göre pandeminin küresel durumu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Giriş

Çin'in Hubei eyaletine bağlı Wuhan kentinde ortaya çıkan ve küresel bir salgına dönüşen COVID-19 salgında tüm dünyanın ortak hedefi vakaların sıfıra inmesidir. Ancak pandemiyi herhangi bir ülkede bitirebilmek için her yerde bitirmemiz gerektiği akıldan çıkamamalıdır. Küresel olarak bu hedefin çok uzağındayız ve küresel olarak doğrulanmış vaka ve ölüm sayıları son derece hızla artmaktadır.

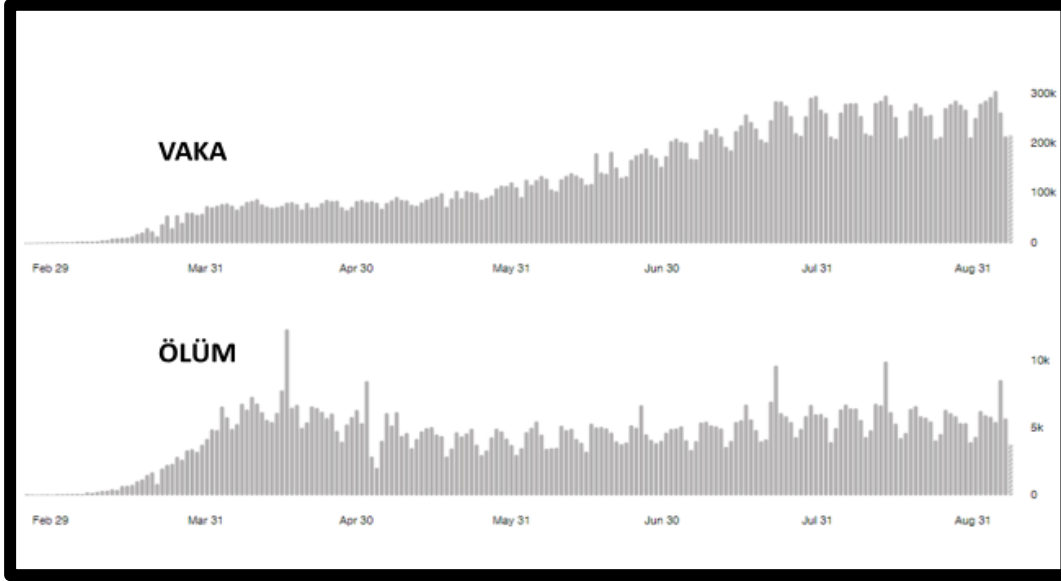
Pandemide Gelinek Nokta

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 12 Mart'ta COVID-19'u resmen pandemi olarak ilan etmiştir. 8 Eylül 2020 itibariyle 894 bin 228 ölüm de dâhil olmak üzere 27 milyon 416 bin 756 onaylanmış COVID-19 vakası mevcuttur (Tablo 1).

Tablo 1: DSÖ Bölgelerine Göre COVI-19 Doğrulanmış Vaka ve Ölümler (WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard)

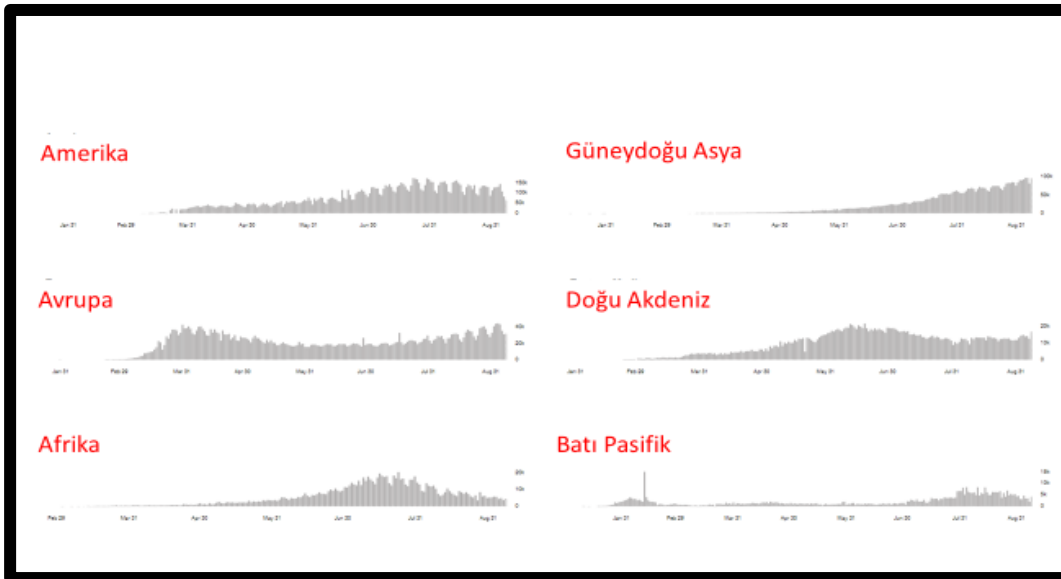
DSÖ Bölgeleri	Doğrulanmış Vaka Sayısı			Ölüm Sayısı		
	1 Temmuz	8 Eylül	Artış	1 Temmuz	8 Eylül	Artış
Amerika	5218590	14257006	2.7	249318	495665	2.0
Avrupa	2728059	4536086	1.7	197874	223056	1.1
Güneydoğu Asya	808906	4964948	6.1	22235	87089	3.9
Doğu Akdeniz	1077426	2040265	1.9	24970	53749	2.2
Afrika	306794	1092149	3.6	6192	23261	3.8
Batı Pasifik	217146	526302	2.4	7453	11408	1.5
Toplam	10356921	27416756	2.6	508042	894228	1.8

Dünya genelinde bir milyon nüfusta hasta sayısı 3 bin 514, hastalığa bağlı ölüm sayısı 115'e ulaşmıştır. Küresel olarak Şubat ayı sonundan itibaren günlük vaka ve ölüm sayıları aşağıda yer almaktadır. (Şekil 1)

Şekil 1: Küresel olarak günlük vaka ve ölüm sayıları (WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard)

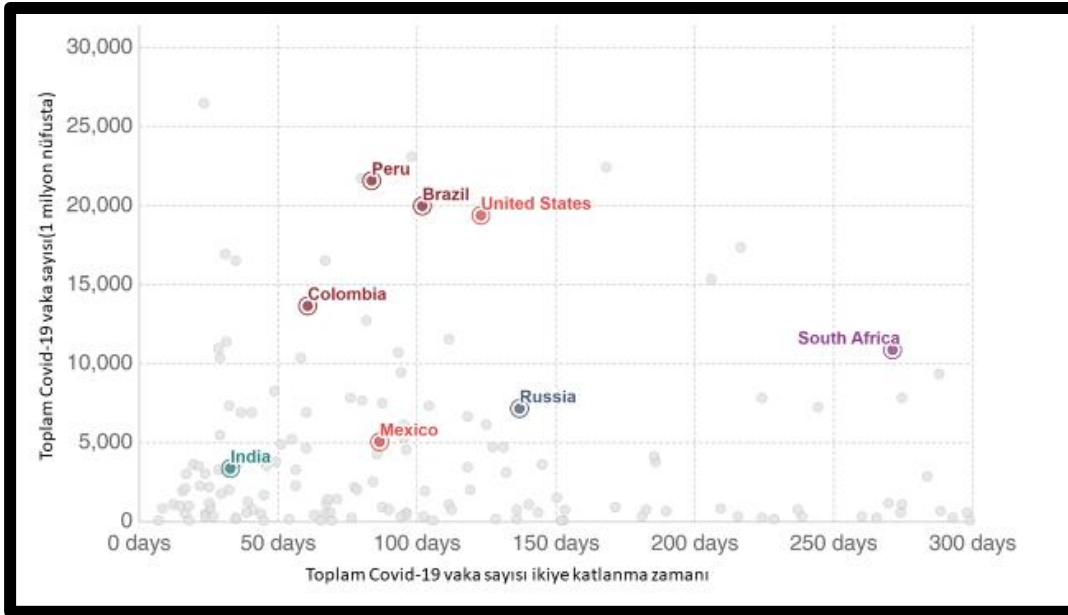
Küresel olarak günlük vaka sayısı giderek artmaktadır. 6 Eylül 2020 tarihinde günlük vaka sayısı 307 bin 121 ile en yüksek rakama ulaşmıştır. COVID-19'a bağlı en yüksek ölüm görüldüğü tarih ise 17 Nisan 2020'dir (12 bin 311). Türk Tabipleri Birliği tarafından yayınlanan 10 Temmuz 2020 tarihli COVID-19 Pandemisi 4. Ay Değerlendirme Raporu'nda (**Türk Tabipleri Birliği, 2020**) verilen DSÖ bölgelerine göre COVID-19 doğrulanmış vaka ve ölüm sayılarında geçen iki aylık sürede en büyük artış Güney Doğu Asya'da gerçekleşmiştir. Güneydoğu Asya'yı Afrika bölgesi izlemektedir (Tablo 1).

Şekil 2: DSÖ bölgelerine göre Covid-19 vaka sayıları ve günlük dağılımları (WHO Coronavirus Disease (Covid-19) Dashboard)

En çok vaka görülen DSÖ bölgesi Amerika bölgesidir (Tablo 1). Vakaların yarısından fazlası bu bölgede ortaya çıkmıştır. Avrupa Güney Doğu Asya ve Doğu Akdeniz bölgesinde vaka sayıları yeniden artışa geçmiştir. Haziran ayı boyunca bin civarında seyreden Batı Pasifik bölgesinde vaka sayısı son iki aylık dönemde artışa geçmiş ve günlük 4-6 bin civarındadır. (Şekil 2)

Asya'da başlayan salgın, 2020 yılının ikinci ayının sonu itibari ile Avrupa ve Amerika kıtalarına da yayılmıştır. Nüfus, gelir düzeyi, demografik yapı, sağlık sistemi kapasitesi ile alınan önlemler, tanı ölçütleri, test protokolleri ve kapasitesi gibi pek çok parametreye bağlı olarak ülkelerdeki vaka ve ölüm sayısı ülkelere göre değişkenlik göstermektedir. Vaka sayısı 1 milyonun üzerinde olan dört ülke vardır. Vaka sayısının en yüksek olduğu ülke ABD'dir. ABD 6 milyon 200 bine yaklaşan vaka ile tüm vakaların 1/5'inden fazlasına sahiptir. ABD'yi vaka sayısı açısından Hindistan (4.204.613 vaka), Brezilya (4.123.000 vaka) ve Rusya (1.030.6905 vaka) izlemektedir. Bu dört ülkenin ardından 600 binden fazla vakanın olduğu Peru, Kolombiya, Güney Afrika ve Meksika gelmektedir. Bu ülkelerin bir milyon kişideki vaka sayılarının ikiye katlanma zamanı Şekil 3'de sunulmuştur.

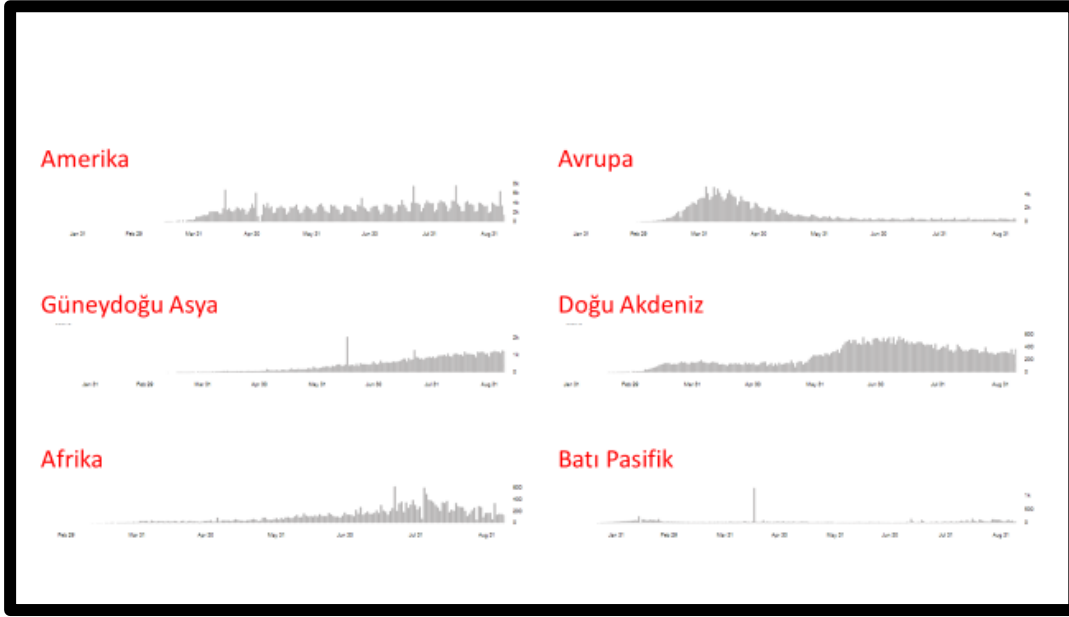

Şekil 3: COVID-19 vaka sayısı en yüksek olan sekiz ülkenin bir milyon kişideki vaka sayılarının ikiye katlanma zamanı (Ourworld in data-a)

COVID-19 vaka sayısı en yüksek olan sekiz ülke arasında vaka artışının en hızlı olduğu ülke Hindistan'dır. Hindistan'da 50 günden kısa bir sürede vaka sayısı ikiye katlanmaktadır. Kolombiya, Peru ve Meksika'da vaka sayısının ikiye katlanması 100-150 gün arasındadır. Güney Afrika bu ülkeler arasında vaka artış hızı en yavaş olan ülkedir. (Şekil 3)

COVID-19'a bağlı en çok ölüm görülen DSÖ bölgesi Amerika bölgesidir (Tablo 1). Bu bölgede günlük ölüm sayıları 1000 ile 5000 arasında dalgalı şekilde devam etmektedir. Ölümlerin yarıya yakını bu bölgede ortaya çıkmıştır. Avrupa bölgesinde COVID-19'a bağlı ölüm sayıları son üç aydır

azalma eğilimi gösterirken, Güneydoğu Asya ve Doğu Akdeniz bölgelerinde günlük ölüm sayıları giderek artmaktadır. (Şekil 4)

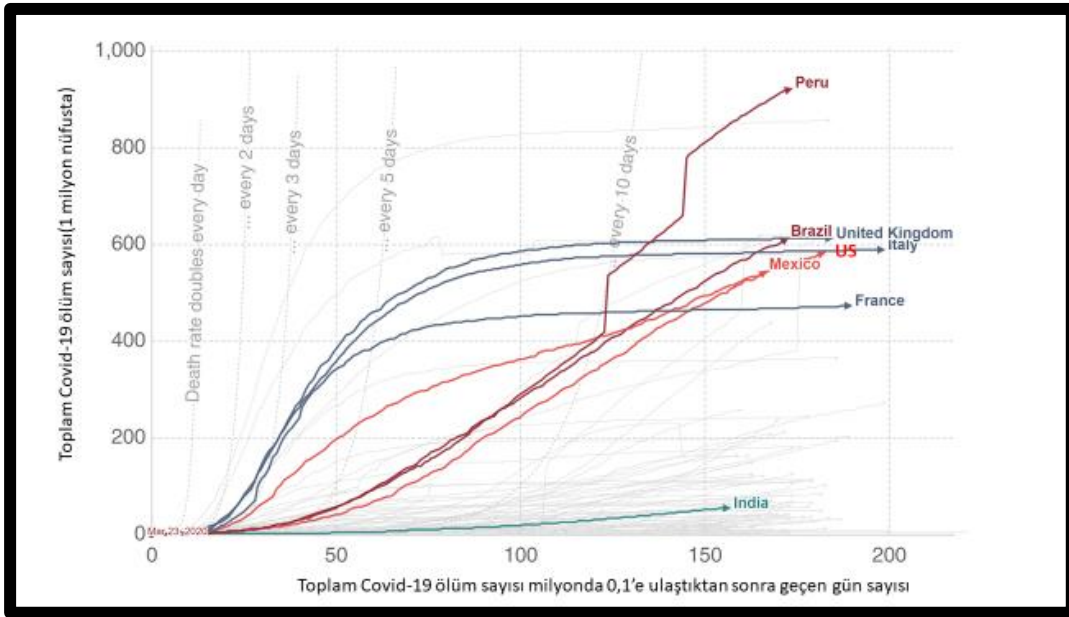

Şekil 4: DSÖ bölgelerine göre Covid-19'a bağlı ölüm sayıları ve günlük dağılımları (WHO Coronavirus Disease (Covid-19) Dashboard)

Ölüm sayısı 100 binin üzerinde olan iki ülke vardır. Ölüm sayısının en yüksek olduğu ülke ABD'dir. ABD 188 binin üzerinde ölüm ile tüm vakaların 1/5'inden fazlasına sahiptir.

ABD'yi ölüm sayısı açısından Brezilya (126.650 ölüm) izlemektedir. Hindistan, Meksika, İngiltere, İtalya, Fransa ve Peru ölüm sayıları açısından bu ülkeleri izlemektedir.

Bu ülkelerin: Covid 19'a bağlı toplam ölümlerin artışı Şekil 5'de görülmektedir.

Şekil 5: Covid 19'a bağlı toplam ölümlerin artışı (Ourworld in data-a)

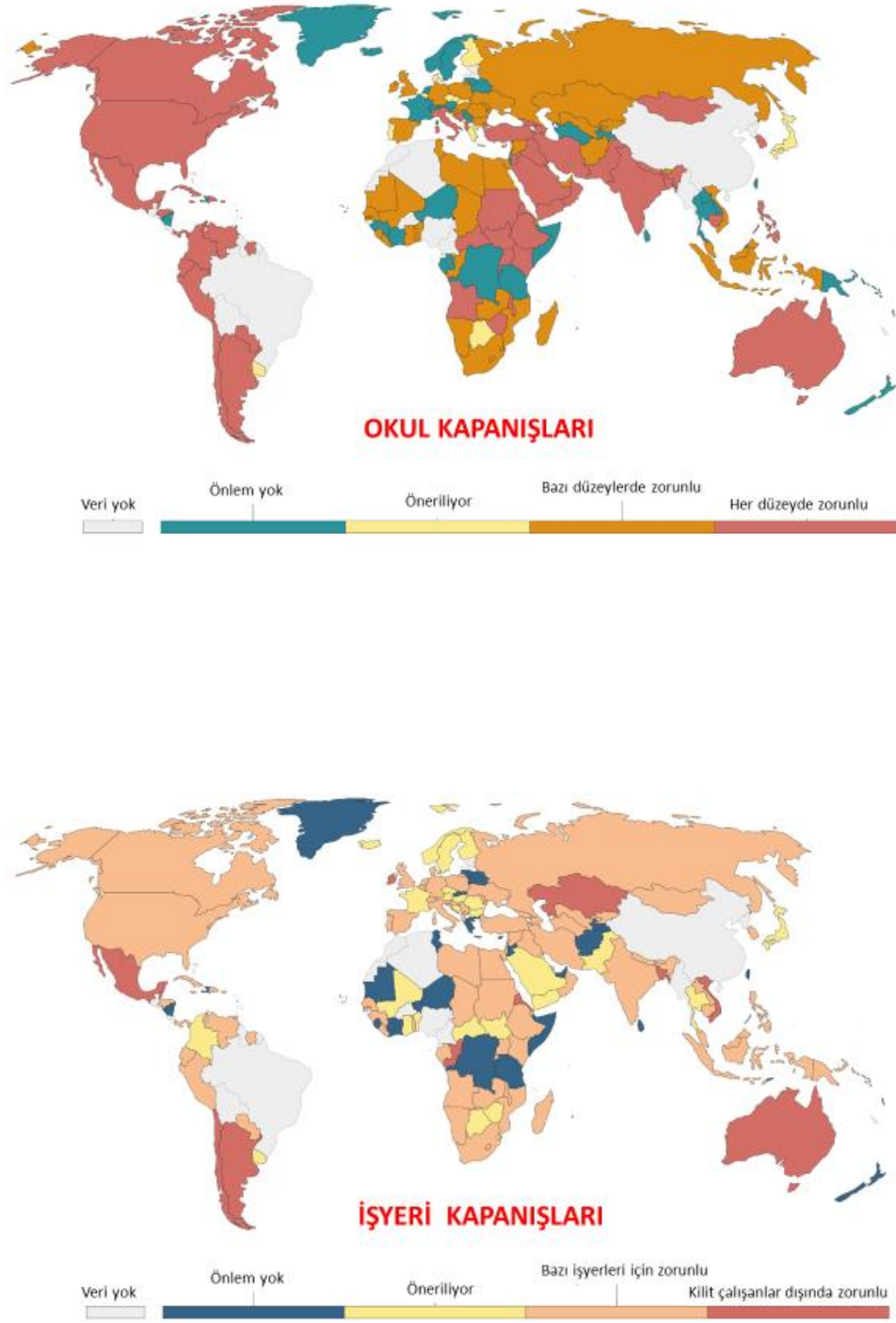
Ölüm sayılarının en fazla olduğu sekiz ülkede milyon kişiye ölüm oranı en yüksek Peru'da en düşük Hindistan'dadır. Bu ülkelerin tamamında ölüm sayıları 10 günden daha uzun bir sürede ikiye katlanmaktadır.

Ülkelerin Yanıtları

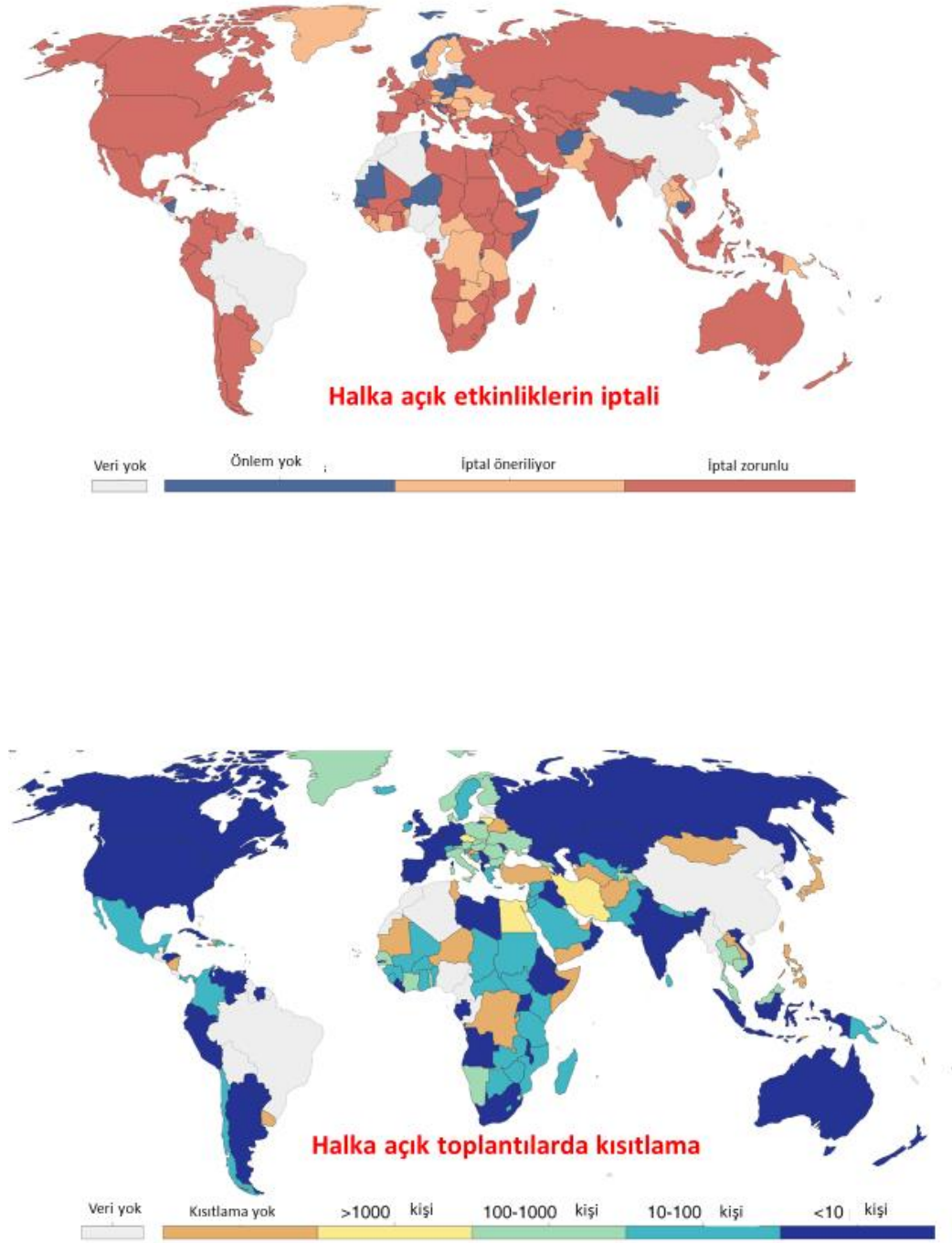
Koronavirüs salgını (COVID-19), dünyadaki ülkelerin çoğunu etkileyen bir hastalıktır. Ancak, bu etkilerin büyüklüğü ülkeler arasında farklılıklar göstermekte ve bazı ülkeler hastalığın yayılmasını sınırlama ve ölümleri önlemede daha başarılı olmaktadır. Bazı ülkelerin diğerlerinden daha kötü etkilenmesinin birçok nedeni vardır. Hükümet politikası yanıtlarındaki farklılıklar bunları bir ölçüde açıklayabilir.

Pandemi kontrolü amacıyla ülkeler farklı müdahaleleri değişik düzeylerde uygulayabilirler. Bu müdahaleler arasında okul kapanışları; işyeri kapanışları; halka açık etkinliklerin iptali; halka açık toplantılarla ilgili kısıtlamalar; toplu taşıma araçlarının düzenlemeler; evde kalma zorunluluğu; bilgilendirme kampanyaları; iç hareketler üzerindeki kısıtlamalar; uluslararası seyahat kontrolleri; test politikası ve temaslı izlem kapsamı ön plana çıkan müdahaleler olarak değerlendirilebilir. Bu müdahalelerle ilgili ülkelerin durumları Şekil 6'da sunulmuştur. Görüldüğü gibi ülkelerin her müdahaleyi uygulama biçimleri kendi politikaları doğrultusunda değişiklik göstermektedir. Bir önlemi tamamen uygulayan bir ülke başka bir alanda hiç önlem alamamaktadır.

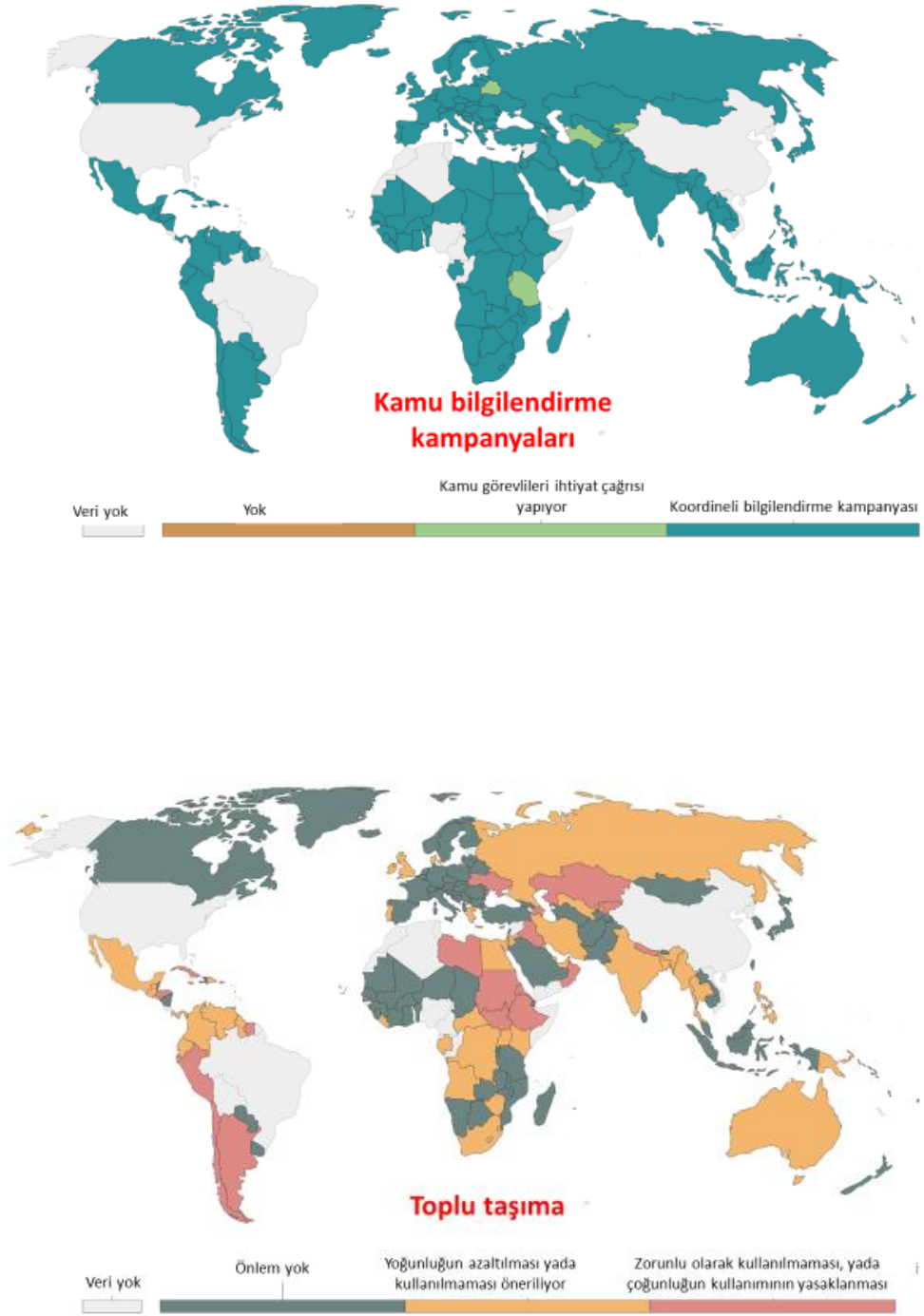
Ülkelerin aldıkları kararları ve uyguladıkları müdahaleleri değerlendirirken bu müdahalelerin uygulanma biçimlerinin yanı sıra zamanlamasının da çok önemli olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Yapılan simülasyonlar aynı kontrol önlemleri sadece 1-2 hafta önce uygulanmış olsaydı, önemli sayıda vaka ve ölüm önlenemez olduğunu göstermektedir. Örneğin ABD'de yapılan bir çalışmada, ülke çapında, 3 Mayıs 2020 itibarıyla rapor edilen enfeksiyonların yüzde 56,5'i ve rapor edilen ölümlerin yüzde 54,0'ı, aynı kontrol önlemlerinin sadece bir hafta önce uygulanmış olsaydı önlenemez olduğunu ortaya koymaktadır. **(Sen P, 2020)**

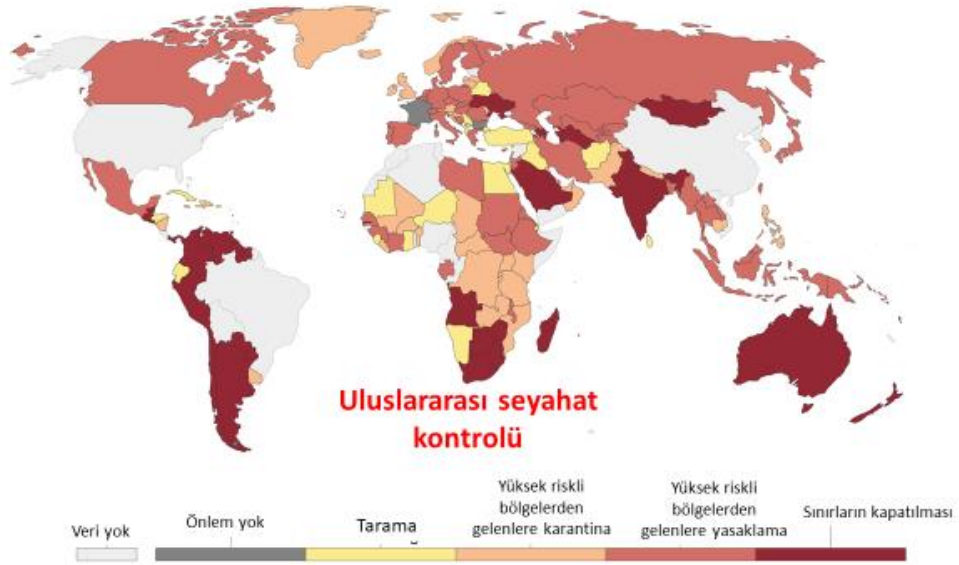
Şekil 6: Ülkelerin Covid 19 mücadelesinde uyguladıkları müdahaleler ve müdahale düzeyleri [Max Roser, Hannah Ritchie, Esteban Ortiz-Ospina and Joe Hasell (2020)]

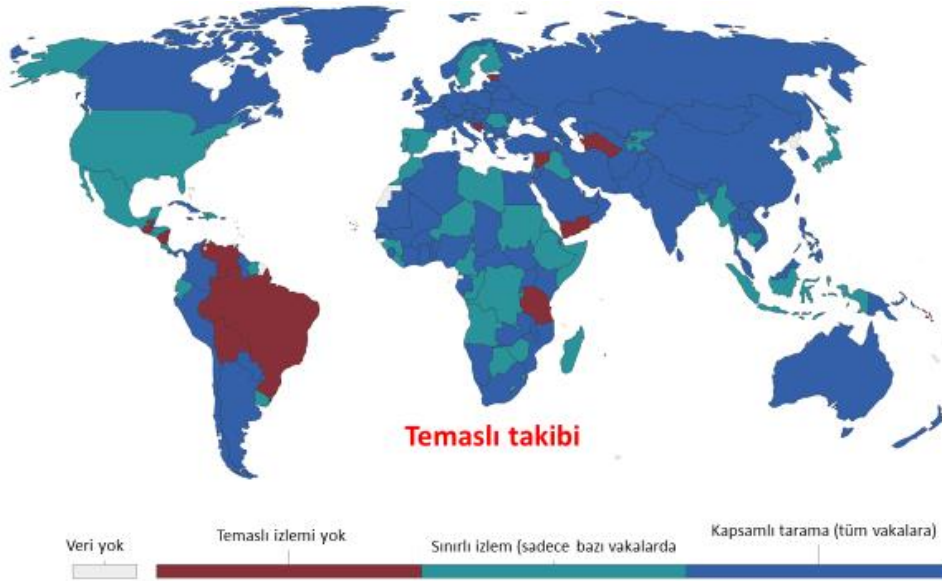
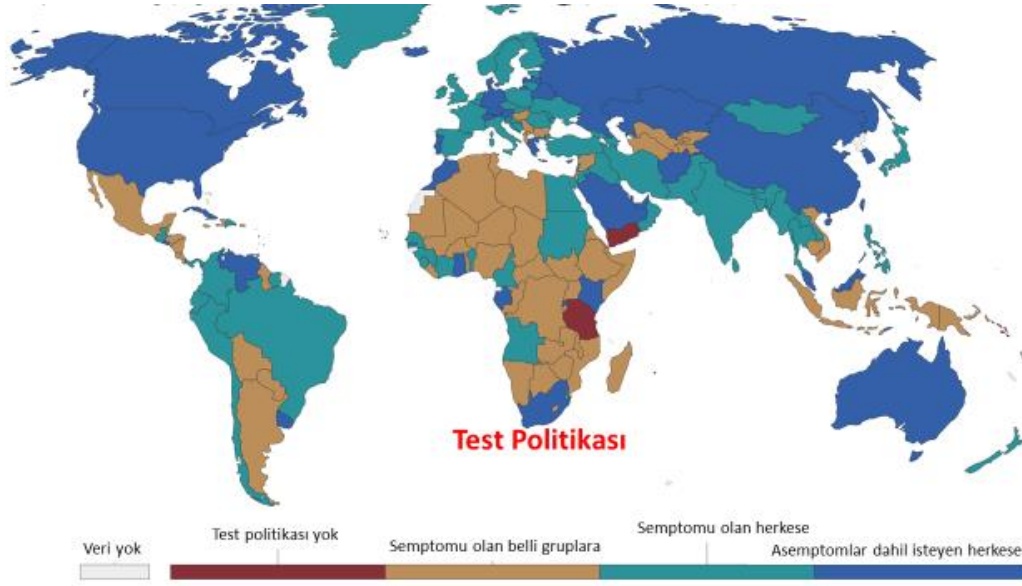
Şekil 6: Devam

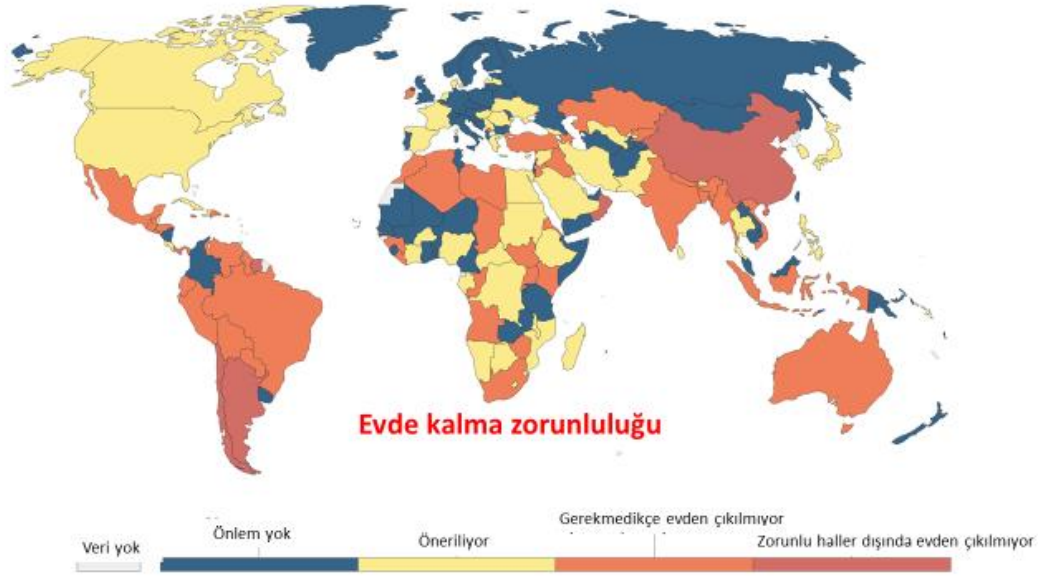
Şekil 6: Devam

Şekil 6: Devam

Şekil 6: Devam

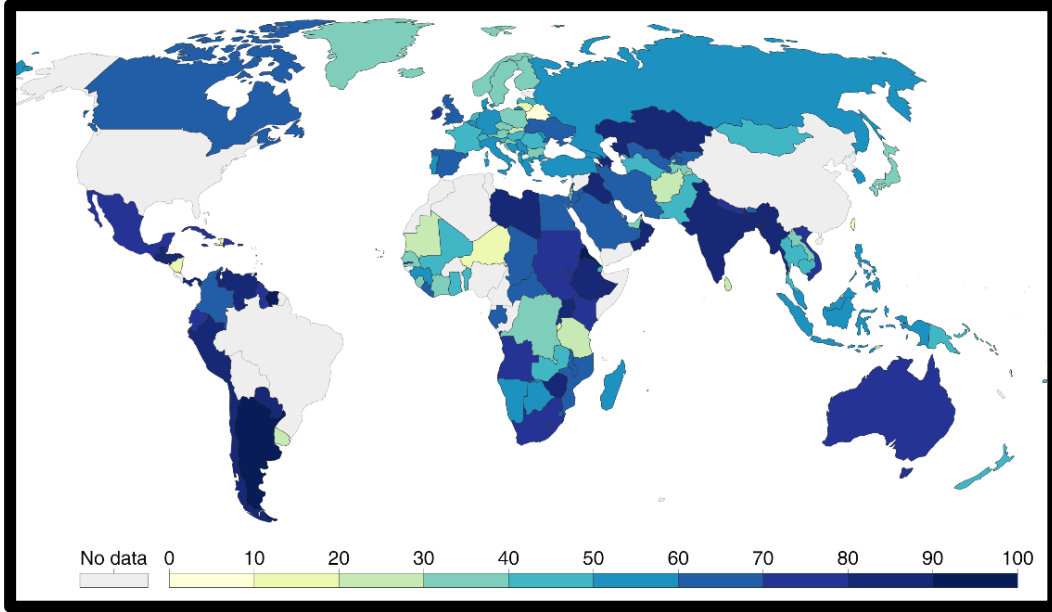

Şekil 6: Devam

- Not 1: Test Politikası sadece PCR testi ile ilgilidir ve "Semptomu olan belli gruplara" (a) semptomları olan VE (b) belirli kriterleri karşılayanlar için test yapılması (örneğin, hastaneye kabul edilen, bilinen bir vakayla temasa geçen, yurtdışından dönen kilit çalışanlar)
- Not:2 Evde kalma zorunluluğu
 - Gerekmedikçe evden çıkılmıyor: Günlük egzersiz, market alışverişi ve 'önemli' geziler için istisnalar dışında evden çıkılmaması gerekir
 - Zorunlu haller dışında evden çıkılmaması gerekir (örneğin, birkaç günde yalnızca bir kez ayrılmaya izin verilir veya bir seferde yalnızca bir kişi çıkabilir, vb.)

Ülkelerin uyguladıkları bazı müdahale politikalarının katılığını değerlendirmek amacıyla müdahale politikalarının birleşiminden oluşturulan endeksler vardır. Bu endekslerin basitçe hükümet politikalarının katılığını gösterdiğini akılda tutmak önemlidir. Bir ülkenin yanıtının uygunluğunu veya etkililiğini ölçmemekte ve daha yüksek bir puan, bir ülkenin yanıtının, endekste daha düşük olanlardan "daha iyi" olduğu anlamına gelmemektedir. Devlet katılığı endeksi (Government Stringency Index) ve COVID-19 Önleme ve Sağlık Endeksi (COVID-19 Containment and Health Index) bunlardan iki tanesidir.

Devlet katılığı endeksi yukarıda sıralanan müdahalelerden okul kapanışları; işyeri kapanışları; halka açık etkinliklerin iptali; halka açık toplantılarla ilgili kısıtlamalar; toplu taşıma araçlarının düzenlemeler; evde kalma zorunluluğu; bilgilendirme kampanyaları; iç hareketler üzerindeki kısıtlamalar ve uluslararası seyahat kontrolleri müdahalelerinden oluşmaktadır. (Şekil 7)

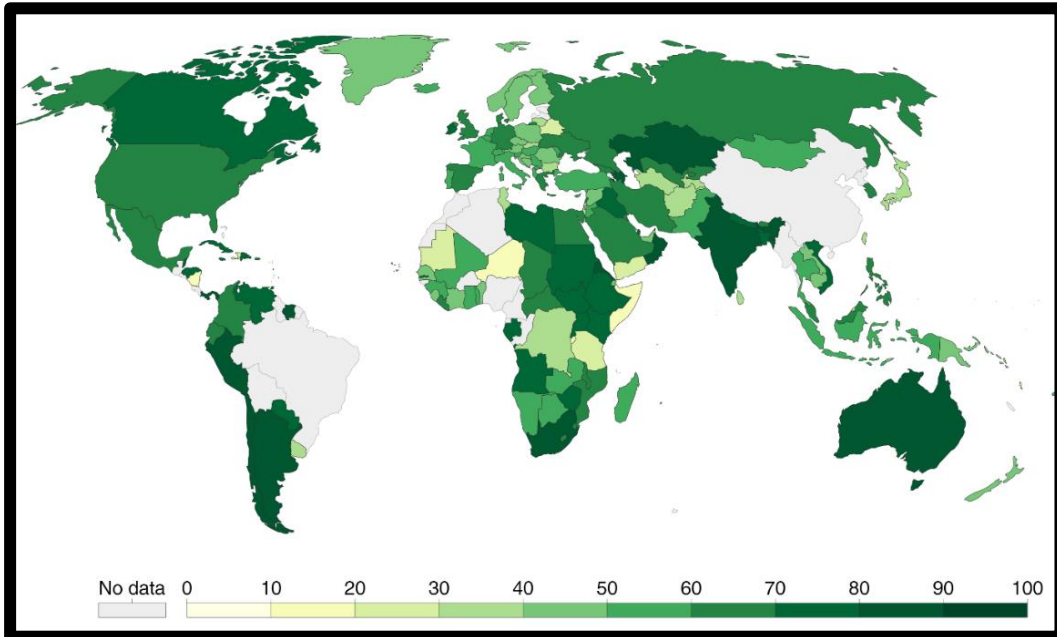

Şekil 7: “Devlet Katılığı Endeksi” 7 Eylül 2020 [Max Roser, Hannah Ritchie, Esteban Ortiz-Ospina and Joe Hasell (2020)]

Bazı ülkelerin bu endekse göre puanları şu şekildedir:

- Peru : 85,19
- Avustralya : 75,41
- Türkiye : 52,78
- Polonya : 37,96
- Tanzanya : 25,00

COVID-19 Önleme ve Sağlık Endeksi ise 11 müdahaleden oluşmaktadır. Bu endekste Devlet Katılığı Endeksi’nde yer alan 9 müdahaleye test politikası ve temaslı izleme değişkenleri eklenmiştir. (Şekil 8).

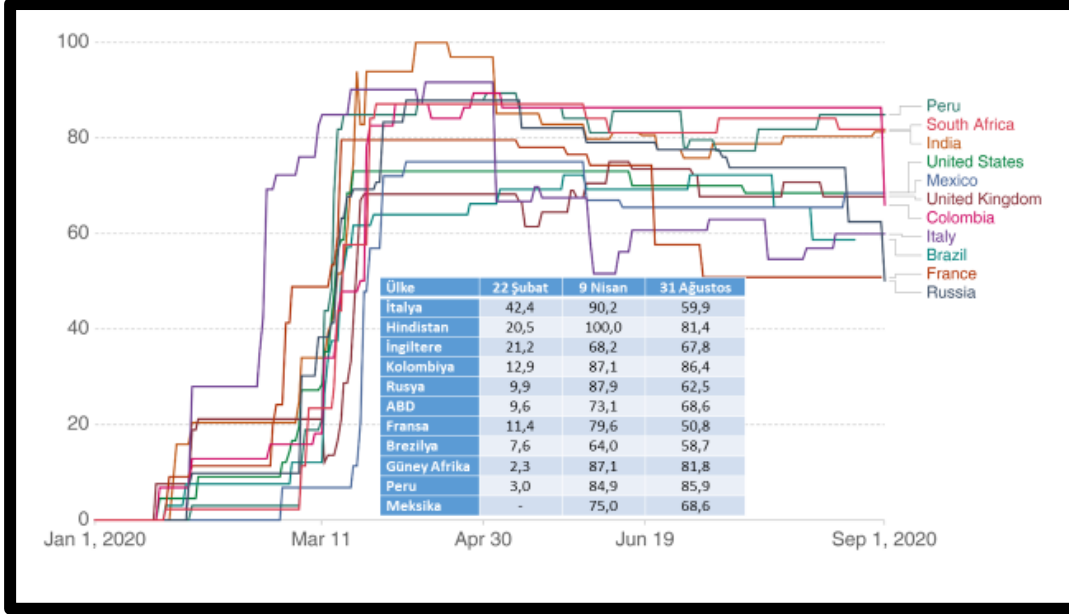

Şekil 8: “Covid 19 önleme ve sağlık endeksi” 7 Eylül 2020 [Max Roser, Hannah Ritchie, Esteban Ortiz-Ospina and Joe Hasell (2020)]

Bazı ülkelerin bu endekse göre puanları şu şekildedir:

- Peru : 84,85
- Avustralya : 79,92
- Türkiye : 58,35
- Polonya : 46,21
- Tanzanya : 20,45

COVID-19 Önleme ve Sağlık Endeksi'ne göre halen COVID-19'a bağlı en fazla vaka ve ölüm sayılarına sahip ülkelerin süreç içindeki yaklaşımları Şekil 9'da verilmiştir.

Şekil 9: COVID-19 önleme ve sağlık endeksinde artış gösteren ülkelerin süreç içindeki yaklaşımları (Our World in Data-b)

Seçilen ülkelerin Şekil 9'da verilen indeks puan grafiğinde ülkelerin salgın başında almaları gereken önlemlerin sadece bir bölümünü aldığını ve vaka ölüm sayılarının artmasına bağlı olarak önlemleri arttırdıkları ve sıkılaştırdıkları görülmektedir.

Sonuç

COVID-19 pandemisi küresel olarak önemi halen devam etmektedir. Eldeki veriler salgının henüz gelişme evresinde olduğumuzu göstermektedir. Daha uzun yanıt süresi, enfeksiyonların ve ölümlerin daha güçlü bir şekilde geri dönmesine neden olur. Bulgularımız, COVID-19 pandemisini kontrol etmede erken müdahalenin ve agresif yanıtın önemini vurgulamaktadır.

Kaynaklar

- Max Roser, Hannah Ritchie, Esteban Ortiz-Ospina and Joe Hasell (2020) - "Coronavirus Pandemic (Covid-19)". Ourworld in data web sayfası (2020) Erişim Tarihi 8 Eylül 2020 <https://ourworldindata.org/>
- Ourworld in data-a, web sayfası (2020) Erişim Tarihi 8 Eylül 2020 <https://ourworldindata.org/identify-covid-exemplars>

- Ourworld in data-b, web sayfası (2020) Erişim Tarihi 8 Eylül 2020
<https://ourworldindata.org/grapher/covid-containment-and-health-index>
- Sen Pei, Sasikiran Kandula, Jeffrey Shaman (2020) Differential Effects of Intervention Timing on COVID-19 Spread in the United States. Department of Environmental Health Sciences, Mailman School of Public Health, Columbia University Erişim Tarihi 8 Eylül 2020,
<https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.05.15.20103655v1.full.pdf>
- Türk Tabipleri Birliği web sayfası (2020), Covid-19 Pandemisi, 4. Ay Değerlendirme Raporu, Türk Tabipleri Birliği, Covid-19 İzleme Kurulu, 10 Temmuz 2020, ISBN 978-605-9665-55-1 https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_4.pdf
- WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard Erişim Tarihi 8 Eylül 2020
<https://covid19.who.int/>